

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Program**

Rózsavölgyi Edit

**A téri viszonyok kódolása
a magyarban és az olaszban.
Kontrasztív tipológiai elemzés**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. habil. Szűcs Tibor

Pécs
2015

A TÉZISFÜZET FELÉPÍTÉSE

1. A téma kijelölése. Célok, források, módszerek 2
2. A disszertáció tudományelméleti háttere 6
3. A téri nyelv formai realizálódása a magyarban és az olaszban a nyelvtanok és a legújabb szakirodalom alapján, különös tekintettel a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjaira 10
4. A téri nyelv tanítására vonatkozó gyakorlati szempontú javaslatok a magyar mint idegen nyelv (olasz anyanyelvűeknek történő) és az olasz mint idegen nyelv (magyar anyanyelvűeknek történő) oktatásához 14
5. Záró megjegyzések és kitekintés 18
6. A tézisekben hivatkozott irodalom 21
7. Az értekezés témakörében megjelent publikációk 28

1. A téma kijelölése. Célok, források, módszerek

Disszertációmban az olasz és a magyar téri viszonyok nyelvi kódolását vizsgálom. A tanulmány több tudományág határmezsgyéjén, a kognitív nyelvészet – amely már önmagában véve is határtudomány a nyelvészet, a pszichológia és az antropológia között –, a nyelvtipológia és a kontrasztív nyelvészet átfedésében két egymástól igen távol álló nyelv tipológiai alapú összevetésével foglalkozik, de nem korlátozódik a tipológiai és kontrasztív nyelvészetben eddig alkalmazott paradigmákra, hanem ezeket továbbépítve a kognitív nyelvészeti szempontokat is figyelembe veszi.

Hogyan tudjuk megvalósítani a kognitív szemlélet és a tipológiai alapú kontrasztív nyelvészet integrációját? Egy új, körülbelül húsz éve született diszciplína, a szemantikai tipológia (*semantic typology*) keretében. Ez a funkcionális alapú vizsgálódás *lényegében* más, mint a korábbi tipológiai alapú kontrasztív kutatások. Arra keres választ, hogy a nyelvek milyen szemantikai paramétereket alkalmaznak egy meghatározott szemantikai mező strukturálására. A szemantikai paraméterek grammatikai és lexikai szerkezetekben képeződnek le, amelyek alapján vizsgálhatóvá, megfoghatóvá válnak. Így elképzelést alkothatunk egy nyelvközösség fogalomalkotásáról.

Az összehasonlító szemantika még gyerekcipőben jár, csak néhány elszigetelt tartomány, mint például a színek, az etnobotanikai kifejezések vagy a családi viszonyok, rokonságterminológia terén van némi elképzelésünk arról, hogy melyek a nem rokon nyelvek közti eltéréseket meghatározó tényezők. A szemantikai tipológia kutatási keretének kialakítása azért fontos, mert kitágítja a tipológia szerkezetközpontú jellegét a kognitív nyelvészet funkcionális beállítottságával, továbbépítve a különböző

nyelvek összevetését a köztük lévő konceptualizációs és kulturális eltérések figyelembevételével és a nyelvhasználatra való fókuszálással. Ez pedig azzal a reménnyel kecsegtet, hogy teljesebb képet kapunk a nyelvek variabilitásának behatároltságáról, s ily módon a nyelvtipológia továbbfejlődéséhez vezet. Ugyanakkor a grammatikai és a szemantikai viszonyok közötti megfelelések megfoghatóvá válnak azon feltevés alapján, hogy a grammatika (a morfológia és a szintaxis) szerkezetileg leképezi a jelentésviszonyokat.¹ A nyelv összes rétegének bevonása a nyelvközi vizsgálódásokba, továbbá annak elismerése, hogy a grammatika és a lexikon nem két különálló, egymás számára hozzáférhetetlen modul, hanem a nyelv szerveződésében kontinuumot alkotó, egymással korreláló részrendszerek, szintén sok pozitívumot hozhat a vizsgált jelenségek értékelésében. Bár ilyen irányú kutatások még csak elszórtan vannak jelen a hazai szakirodalomban, az irántuk való kíváncsiság már megfogalmazódott (Szűcs 2009: 69–70).

A fizikai tér az egyik legelsőlegesebb, legkonkrétabb tényező az ember életében. A térrel, téri orientációval kapcsolatos tapasztalatok megelőzik a gondolkodás minden formáját, a nyelvtudás képességét is beleértve. A téri megismerés és a térre vonatkozó nyelvi kifejezésrendszerek kapcsolatának vizsgálata a pszicholingvisztikában klasszikus téma, ugyanis nincs kétség afelől, hogy a tér kódolását szolgáló struktúrának központi szerepe van az emberi gondolkodásban (Lukács–Szamarasz 2014: 877–917).

A nyelvészetben azonban csak a kognitív paradigma elterjedése óta, Lyons (1977), Lakoff–Johnson (1980), Jackendoff (1983, 1987, 1992), Talmy (1985) és Landau (1996) munkássága nyomán indult meg a téri kódolás mint egységes szemantikai mező tudományos szintű vizsgálata, amely mára kulcskérdésként kezelt témakörre vált. Bebizonyosodott, hogy a fizikai térélmény olyan mentális képeket teremt, amelyek alapul szolgálnak átvitt fogalmi struktúrák kialakításához, jelentéséhez is, ahol megőrződik az eredeti szemantikai tartalom vagy annak egy része. Így a téri tapasztalat alapján kialakított fogalmak egy absztrakt helyzet, tárgy, esemény stb. leírásában is közrejátszanak, a téri séma egy tágabb gondolati rend alapjává válik. A metafora a kognitív felfogásban óriási jelentőségű: általa válik dinamikus jelentéssel bíróvá a világ, rajta keresztül látjuk ilyen vagy olyan módon környezetünk különböző aspektusait (l. részleteiben Bańczerowski 1999b, 2000a, 2000b, 2002a, 2002b, 2002c, 2004, 2006,

¹ Természetesen a szemantikai szinthez az ellentétes póluson szorosan kapcsolódik a fonológiai szerkezet is, de ez utóbbival ebben a tanulmányban nem foglalkozom.

2008b; Kövecses 2005a, 2005b, 2009; Kövecses–Benczes 2010; Langacker 2009, 2010; Tolcsvai Nagy 2013a, 2013b).

Az emberi nyelvek rendelkeznek általános érvényű szemantikai jellemzőkkel, illetőleg nyelvi univerzálékkal (Bach–Harms 1968/1978; Birnbaum 1971/1976; Comrie 1981/1983; Ramat 1984; Shibatani–Bynon 1995; Song 2001; Cinque 2012). A világ nyelveiben univerzális igény áll fenn például a tér mint referencia-rendszer kódolására. Ugyanakkor érdekes, nem véletlenszerű eltérések mutatkoznak a különböző nyelvek között abban a tekintetben, hogy mit öntenek nyelvi formába és hogyan. A biológiai adottságokon túl nyelvi és kommunikációs nézőpontbeli tényezőket kell feltételeznünk, amelyek irányítják, hogy melyik viszonyt kódoljuk (Tversky–Clark 1993). A nyelvek eltérő módon konceptualizálják a térbeli relációkat (Kövecses–Benczes 2010: 95-100), és a kommunikációs cél érdekében típusuknak megfelelően különböző eszközöket alkalmazhatnak a téri relációk ábrázolására. A külső világ reprezentációját mindig kulturális kontextusban kell értelmeznünk, mint külső világunk képét (Bańczerowski 1999a, 2006, 2008b).

Az idegennyelv-tanulás szempontjából mindez azt jelenti, hogy a diákoknak tudniuk kell: nem várhatják, hogy az elsajátítandó idegen nyelvben akár a nyelvi forma, akár a formai eszköztár mögötti konceptuális struktúra egy az egyben párhuzamba állítható legyen az anyanyelvi szerkezetekkel. El kell fogadniuk, hogy alkalmazkodniuk kell a nyelvben is a máshoz. Meg kell tanulniuk összehasonlítani az anyanyelv és a célnyelv közötti nyelvi ÉS kulturális sémákat, meg kell érteniük az anyanyelvük és az elsajátítandó L2 között lévő konceptuális eltéréseket, és teljesítményüket nem csupán nyelvileg, hanem kulturális megfeleléség szempontjából is a célnyelv elvárásaihoz kell igazítaniuk (vö. Holló 2008: 81).

A disszertáció gondolata tapasztalati indíttatású. A Padovai Tudományegyetemen – olasz anyanyelvű egyetemi hallgatóknak – a magyart mint idegen nyelvet oktató munkásságom 29 éve alatt az elméleti feltevéseken túl módomban volt a gyakorlatban is megtapasztalni, melyek a magyar nyelv azon kritikus területei, amelyek különös nehézséget okoz(hat)nak a magyart mint L2-t elsajátító idegen ajkúak számára.

A hagyományosan problémásnak számító jelenségek körébe soroltakon túl (a magánhangzó-illeszkedés, az igekötők, a kettős, tárgyas – tárgyatlan ragozás tárgyköre) olasz–magyar viszonylatban határozottan a gondot okozó nyelvi kifejezések közé tartozik a téri viszonyok nyelvi kódolásának kérdésköre is. Ez utóbbi eltér a többi, előbb

felsorolt nyelvi formától abban a tekintetben, hogy az olasz nyelvben is létezik: ott is árnyalt a térre vonatkozó nyelvi kifejezésrendszer. Ezért nem magától értetődő, nem rögtön szembetűnő, milyen bonyodalmakba ütközik egy olasz, ha a magyar HOL-rendszerben ki akar igazodni, és az adott beszédshituációhoz illő, jól megformált téri kifejezéseket akar használni. A szóban forgó jelenség azért is más és gondot okozó téma, mert nem lehet elszigetelt nyelvtani alakként kezelni.

A téri kódolásnak a nyelvtanban ugyanakkor nincs egységes tárgyalása. A téri viszonyok kifejezésére való utalásokat találunk ugyan a nyelvtankönyvekben, de bemutatásuk, kezelésük nem egységes (főként nem holisztikus), sem egy adott nyelven belül, sem nyelvközi perspektívában, illetve az itt-ott fellelhető információ gyakran hiányos. Ezért lehetetlen a téri nyelvre vonatkozó átfogó, megbízható leírást találni, illetve komoly összevetést végezni a tanulmányozott nyelvek között, ha nem váltunk paradigmát.

Olaszországban a témával még egyáltalán nem foglalkoztak. Magyarországon Farkas Mária 1986-ban készült, „A hely- és időhatározós szószerkezetek kontrasztív vizsgálata a magyar és az olasz nyelvben” című kandidátusi értekezése számíthat előzménynek. Dolgozatomban a fent elmondottak alapján új megvilágításba szeretném helyezni a kérdéskört, felhasználva a legújabb kutatások eredményeit.

A kontrasztív elemzéshez a két nyelv legújabb nyelvtanait és a legfrissebb szakirodalmi adatokat vettem alapul, amelyek a mai standard nyelvet képviselik.

A következő célkitűzéseim voltak:

1. A téri nyelv formai realizálódásának pontos leírása a magyarban és az olaszban: azon genealógiailag és tipológiailag meghatározott repertoár behatárolása, amelyből a szóban forgó nyelvek választhatnak a térviszonyok kódolásakor.
2. A két tanulmányozott nyelv téri készletének és alapszerkezeteinek összevetése alapján a nyelvek felszíni szerkezetében megmutatkozó nagy változatosság azt sugallja, hogy egy elvontabb szinten, a szemantikai strukturáltság és koncepció terén alkothatunk helytálló általánosításokat, tehát ezt a nézőpontot is be kell vonni a kutatásba.
3. Elméleti szempontból a két téri nyelv egymással és a szakirodalomban rendelkezésre álló adatokkal való párhuzamba állítása lehetővé teszi, hogy az eddigi szemantikai tipológiai kutatások alapján született eredmények helytállóságát megerősítsük vagy elvessük.

4. A két téri nyelv egymással való szembesítése alapján gyakorlati szempontú javaslatokat teszek arra vonatkozóan, hogy a két szóban forgó nyelvet mint idegen nyelvet tanulók körében milyen stratégiák alkalmazása javasolható a téri relációk nyelvi reprezentációjának oktatása terén. Reményeim szerint eredményeim hasznosíthatóak lesznek a nem magyar ajkúak számára készülő tananyagok, tankönyvek tervezésében és kivitelezésében is.

2. A disszertáció tudományelméleti háttere

Az értekezés már említett interdiszciplináris jellege a szokásosnál talán kissé hosszabb lélegzetű tudományelméleti háttér körvonalazását kívánta meg. Az egyes diszciplínák (kognitív nyelvészet, nyelvtipológia és kontrasztív nyelvészet) – amelyek átfedésében íródott a disszertáció – bemutatásának szokásos módja helyett, amelyet már sok értékes összefoglaló tanulmány elvégzett mind a nemzetközi, mind a magyar nyelvészeti szakirodalomban (l. többek között Abler 2013; Bańczerowski 1999b, 2002a, 2002b, 2002c, 2009; Croft 2003, 2008, 2010, 2012; Croft–Poole 2008a, 2008b; Dezső 1975, 1976, 1982, 1984, 1986, 2004; Dezső–Nemser 1972; Gibbs 1995; Grandi 2008; Havas 2011a, 2011b; Horváth L. 2011; Janda 2010; Kertész 2000a.; Kövecses–Benczes 2010; Miller 2003; Ramat 1976, 1984; Renzi 1976; Skalička 1967/1976; Szathmári 2001; Szelid 2007; Szűcs 2009; Tolcsvai Nagy 2013a; Vajda 1972), az egyes koncepciók érintkezési pontjainak, illetve mind történeti távlatú, mind jelenkori összefüggéseinek és divergenciáinak megláttatása vezérelt. Ez a különböző elméletek összehangolhatóságának lehetőségeire vonatkozó átgondolás, amit a modern tudományosság interdiszciplináris jellege is megkíván, tudományelméleti szempontból újdonságot kínál.

A tárgyalás az univerzalizmus–relativizmus dichotómiájára épül, hisz a nyelv vizsgálatának történetében a nyelv mibenlétének alapkérdésére adott válasz, és ennek következtében maga a kutatási program mindig is e két egymással ellentétes pozíció körül bontakozott ki. A relativitás elmélete a nyelvi variabilitás gondolatából indul ki, azaz a nyelvi különbözőség hangsúlyozódik, ellentétben az univerzalizmus álláspontjával, ahol az áll a figyelem központjában, hogy mi az, ami minden nyelvben közös.

A modern nyelvtudomány terén az univerzalizmus és a relativizmus a kutatókat felsorakoztató két fő elméleti irányzatban reflektálódik: 1. a tág értelemben vett

strukturális szemléletű és az univerzalizmus táborát gazdagító nyelvelméleti modellek, amelyekhez e vonulat kiteljesedésének tekinthető – és minden kétséget kizáróan kitüntetett szerepet játszó – chomskyánus generatív nyelvészet is sorolható (vö. többek között Chomsky 1965, 1980, 1985, 2002, 2007; É. Kiss 2008; Fehér 2013; Máté 1998; Surányi 2009), illetve 2. a funkcionális szemléletű, relativista beállítottságú, a nyelvi szerkezeteken túlmenően a rendszer működésére, a nyelvhasználatra, a nyelvi variációkra is kitekintő iskolák. Ez utóbbiak körében kiemelkedik a holista kognitív nyelvészet (vö. többek között Kövecses–Benczes 2010; Ladányi–Tolcsvai Nagy 2008; Szilágyi N. 1996; Tolcsvai Nagy 2013a), amely a XX. század végén, a 80-as évektől erősödött meg és terjedt el világszerte annyira, hogy az évszázadot korábban gyakorlatilag egyedül uraló strukturális nyelvelméleti modellek, illetve az 50-es évektől a nyelvtudomány domináns nyelvelmélete, a generatív(-transzformációs) grammatika méltó riválisává válhatott, és megingathatta a strukturalizmus vezető pozícióját. Bátran állíthatjuk, hogy napjainkra a kognitív iskola a nyelvtudomány egyik meghatározó irányzatává vált. A strukturalizmus és a funkcionalizmus kiindulópontjául szolgál(t) több, részleteiben eltérő kidolgozású nyelvértelmezésnek, elméletnek, amelyeket a két vezető eszemeáramlat lényegileg minősít mint az egyik vagy a másik tendenciát követő törekvést.

A kontrasztív analízis mind a relativizmus, mind az univerzalizmus eszemeáramlatában nagy jelentőségű, ugyanis mindkét esetben a nyelvközi összehasonlítás képezi a kutatás empirikai kiindulópontját, mindenképpen ez adhat alapot bármilyen további nyelvészeti és pszicholingvisztikai kísérlethez, elemzéshez, nyelvtipológiai feltevéshez. Mindez pedig logikusan elvezet a nyelvészeti tipológiához, amely a szóban forgó két koncepció találkozási pontjául szolgál: mindkettő számára a tipológiai alapú egybevetés alkotja azt az elengedhetetlen köztes állomást, amelyen keresztül visz az út a kutatási célok megvalósításához. A nyelvtipológiának tehát vannak lényeges rokon vonásai mind a relativizmus, mind az univerzalizmus vezérelvével. A nyelvek határtalan variabilitását konstatáló viszonyulása mint a kutatás kiindulási pontja és az empirikus tudományoknak a megismerés megalapozására szolgáló, (a lehetőségekhez képest) objektívnek tekintett módszertani, adatszerzési elveinek alkalmazása a relativizmussal állítják párhuzamba. Tudományelméleti célkitűzésében viszont az univerzalizmussal mutat hasonlóságot.

A modern nyelvtudományban az univerzalisztikus megközelítés, azaz elvben a világ minden nyelvéről való nyilatkozás igénye két hagyományt hozott létre a szintaktikai univerzálék kutatásában: egy tipológiai és egy generatív tradíciót. Mind a nyelvtipológia, mind a generatív irányzat fő kutatási céljának azt tekinti, hogy meghatározza a lehetséges emberi nyelv(ek) korlátait. Mindkettő elsősorban a szerkezeti (morfoszintaktikai) elemzést részesíti előnyben, bár nem kizárólagosan. Lényeges különbség tapasztalható azonban a két megközelítés között abban a tekintetben, hogy míg a generatív iskola axiomatikus-deduktív természetű nyelvmagyarázatot kínál, addig a nyelvtipológia módszerét tekintve éppen ellenkezőleg induktív jellegű. Ugyanakkor az a körülmény, hogy a nyelvtipológia az emberi nyelv természetére kíván általános megállapításokat tenni, rokonítja a generatív iskola célkitűzéseivel, egyúttal megkülönbözteti a kontrasztív nyelvészettől.

Az univerzalista – relativista disputában köztes álláspontot elfogadó és kialakító, illetve a nyelv és gondolkodás viszonyát tisztázandó kutatásba egyéb tényezőket is bevonó, nem egy dichotómia két véglete közötti választást kikényszerítő szakemberek száma egyre növekszik (l. például Regier–Kay 2009; Everett 2005, 2012, 2013). Ebben a megvilágításban a nyelvészet nem egyszerűen a nyelv, hanem az emberek közötti interakciós magatartás egyik formájának tanulmányozásává válik.

A kognitív tudomány nyelvre vonatkoztatható vezérelve szerint a nyelv(i tudás) nem autonóm, elszigetelt jelenség, hanem szoros kapcsolatban áll az egyéb kognitív folyamatok által kialakított világról való tudással, és a környezeti és kulturális tényezők hatása sem elhanyagolható. A kogníció, a nyelv és a kultúra a legnyilvánvalóbban a jelentés által hozható összefüggésbe egymással azon az alapon, hogy a jelentéseket mentális folyamatok által hozzuk létre, a nyelv által kommunikáljuk őket, és a kultúrát felfoghatjuk úgy is, mint „*a jelentések olyan nagyobb halmazát, amelyet egy adott közösség elfogadott és magáénak tekint*” (Kövecses–Benczes 2010: 220). Nem véletlen, hogy a kognitív nyelvészet kitüntetett területe a szemantikai elemzés, amely tapasztalatunk és világtudásunk alapján kialakult fogalmaink körülhatárolásának és mentális elrendeződésének feltárására irányul a nyelvi kifejezések segítségével. A nyelvtipológia mindehhez egy olyan elméleti háttérrel nyújt, amely a nyelvek sokfélesége mögött segít felfedezni azt, ami egy közös emberi cselekvésmód, illetve koordinátarendszer vagy más általános alap meglétét sugallja: azt, hogy minden

gondolkodásmódot és kulturális rendet visszatükröző nyelvi struktúra változat egy témára (a különbözés egysége).

A tipológia és a kognitív nyelvészet egymást támogató, gyümölcsöző együttműködését a szemantikai tipológia keretén belül tudjuk a legnyilvánvalóbban tanúsítani, abban a reményben, hogy a kezdeti kutatások utat nyithatnak olyan további stúdiumoknak, amelyek egyre mélyrehatóbban, és bár interdiszciplinárisan, de egységesített módszerekkel képesek lesznek feltárni a jelentésalkotás komplex folyamatát, illetve pontosabb képet adnak a szemantikai komponens nyelvi formákban történő realizálódásáról.

Mind a kognitív nyelvészet, mind a nyelvtipológia empirikus alapokon nyugvó tudományág, mindkettő méltányolja a nyelvi sokféleséget, és a gondosan begyűjtött nyelvi adatokból kívánja kialakítani elméleti irányvonalát. A nyelvtipológiai és a kognitív nyelvészeti vizsgálatok összeegyeztethetőségének bizonyítására már eddig is születtek komoly kutatások, amelyekben a kontrasztív nyelvészeti perspektíva kitűnően idomul a kognitív nyelvészeti keretekhez (l. többek között Bowerman–Choi 2003; Bowerman–Levinson (eds.). 2001; Croft 1999, 2003; Evans–Levinson 2009; Haspelmath 1997; Levinson–Meira 2003; Levinson–Wilkins 2006; Tomasello 2003).

A különböző nyelvek beszélői univerzális, minden ember számára egyformán hozzáférhető kognitív folyamatok (testbeágyazottság, kategorizáció, fogalmi keret, metafora, metonímia, alak–háttér elrendezés, perspektíva, mentális terek) által alakítják ki világértelmezésüket, de mivel eltérő módon aknázzák ki a rendelkezésre álló forrásokat, a nyelvi kódolás eredménye is óhatatlanul más és más lesz. A különböző nyelvek specifikus strukturálódásuk és kategorizációjuk következtében a tapasztalás különböző aspektusait állítják előtérbe, így befolyásolva világlátásunkat (l. többek között Anggoro–Gentner 2003; Boroditsky–Schmidt–Phillips 2003; Boroditsky–Gaby 2010; Boroditsky 2001, 2003, 2011; Cubelli et al. 2011; Sera et al. 1994; Winawer et al. 2007). Ez pedig a relativitás és univerzalitás szembenállásának lehetséges feloldását jelenti, az ellentmondásosnak tűnő „relatív univerzalitás” (Kövecses–Benczes kifejezése, 2010: 217) tényének megerősítését. E tekintetben eddig is meggyőző eredmények születtek éppen a téri viszonyok kódolásának kutatása terén (például Lucy 1996, 1997, 2000; Levinson–Kitaa–Hauna–Rasch 2002; Levinson–Meira and the

Language and Cognition Group Max Planck Institute for Psycholinguistics 2003; Levinson–Wilkins 2006).

3. A téri nyelv formai realizálódása a magyarban és az olaszban a nyelvtanok és a legújabb szakirodalom alapján, különös tekintettel a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjaira

Ahhoz, hogy a téri nyelvről akár egy nyelven belül, akár nyelvközi viszonylatban bármit is el tudjunk mondani, rendelkezniünk kell a vizsgált nyelvek genealógiailag és tipológiailag meghatározott, a téri viszonyok kódolásához használt készletével. Mint említettem az 1. pontban, ez a „téri nyelv” mint osztatlan, bár többfajta formai eszköz által megvalósuló nyelvi kategória nem létezik a nyelvek leírására, tanulmányozására vonatkozó irodalomban, annak ellenére, hogy funkcionális szempontból az e fajta tárgyalás helytálló és igen hasznos lehet, hiszen egyben láttatja egy összetett, altartományokra osztódó szemantikai mező strukturálódását. Ezért az első feladat az, hogy a magyar és az olasz téri nyelv formai realizálódásának behatárolását elvégezzük, azaz összegyűjtsünk minden olyan nyelvi elemet, amely valami módon részt vehet valamilyen téri reláció kifejezésében. Az értekezés 3. fejezetében erre a nem triviális, gyűjtő, osztályozó elemzésre került sor, amely ráirányította a figyelmet arra is, hogy egy téri reláció leírását több, egymással korreláló nyelvi elem együttesével kell megoldanunk, tehát a szerkezeti megformáltság szempontjából is egy bonyolult jelenséggel van dolgunk.

A téri kódolással a nyelvtanok csak érintőlegesen foglalkoznak, és elsősorban az adpozíciókra (és határozószókra) koncentrálnak. A téri nyelvvel kapcsolatos információk azonban a mondat több pontján és az igét is magukba foglaló különböző nyelvi kategóriák mentén oszlanak el, bár eltérő hangsúlyozással (vö. Nishizawa-Kothencz 2014: 51). Egy térbeli szituáció nyelvi leképezése valóságos puzzle megalkotását jelenti, ahol minden mozaikrészecskének a saját helyére kell kerülnie ahhoz, hogy az egész kép tökéletesen látható legyen. Arra is kitértem jelzés szintjén, hogy a téri kódolást végző szerkezetek mi másra használhatók a nyelvben, hisz kognitív szempontból ennek is van jelentősége. Az átvitt jelentések nem önkényesek, hanem levezethetők a fizikai tér konceptualizációjából, amelynek konkrétabb, egyszerűbb és világosabb fogalmai segítik az absztraktabb, nehezebben érthető jelentések közvetítését. Poliszém jelentéshálózatok jönnek létre a családi hasonlóság és a prototípuselvű kategorizáció révén (Tolcsvai Nagy 2013a: 232–255).

A téri viszonyok kódolása a magyarban erősen grammatikalizálódott jelenség, azaz számos, a térjelölést közvetlenül szolgáló nyelvi forma létezik, amely ebben a nyelvben lehetővé teszi, hogy ezt a domént elsősorban nem körülírással, hanem erre specializálódott nyelvi formákkal kódoljuk. A magyar sokelemű, „hálószerű” formai téri strukturálódását az olasz sematikusabb, közvetettebb eszközöket alkalmazó, „elnagyoltabb” rendszerének tárgyalása követi az értekezésben.

Tipológiai alapú tanulmányról lévén szó az egyetemes elvek alapján kidolgozott leíró grammatikákkal, illetve a vizsgálódás tárgyát képező nyelvek releváns grammatikai résztulajdonságainak tanulmányozására kiterjedő szakirodalmi tényekkel mindenképpen szembesülnünk kellett, hisz ezek alkotják a nyelvtipológus munkájának bemeneti adatait.

A vizsgált nyelvek alapvetően formális leírásán alapuló tipológiai irányultságú kontrasztív kutatás keretét már a 3. fejezetben is kitágítottam a funkcionális kognitív perspektívával a prototípuselv érvényesítése, a szóban forgó szerkezetek nem diszkrét kategorizálása, hanem a nyelvi változást figyelembe vevő grammatikalizációs folyamatok és e folyamatokban kontinuumként megjelenő nyelvi egységek szem előtt tartása által. A grammatikalizáció ma már nemcsak a diakrón jellegű vizsgálódásokban kap szerepet, hanem a nyelvtipológiának is az egyik legfontosabb fogalma lett, és magyarázó tényezőként a szinkrón szintű grammatikaelemzésekben is helyet kap (Dér 2005). A grammatikalizációval pedig szorosan összefügg a polisziémia fogalma, hisz a grammatikalizálódó újabb jelentések a régiekkel hosszabb-rövidebb ideig együtt élnek, így természetes módon kétértelműség/többértelműség alakul ki. Ezáltal természetes magyarázatot kapnak azok a jelenségek, amelyek a diszkrét kategorizációs elvet követő hagyományos nyelvtanokban problémásoknak számítottak/számítanak (a helyviszonyokat kifejező elemek körében ugyanazt a kifejezést több szófajba besorolva találjuk meg: 1. a magyarban határozószóként, névutóként és igekötőként is szereplő elemeket, az olaszban határozószóként, prepozícióként és partikulaként fellépő egységeket).

Abból indultam ki, hogy funkcionális szempontból a nyelvek különböző alkalmazhatóságai megfeleltethetők egymásnak, hisz mind arra szolgálnak, hogy nyelvspecifikusan ugyan, de morfológiailag leképezzék a szintaktikai és szemantikai szinten megnyilvánuló általános nyelvi mintákat (vö. Iggesen 2013).

A téri kódolást végző nyelvi egységeket igei természetű és nem igei természetű elemek alkotják. Ez utóbbiak kapcsolódhatnak az igehez (igekötők, prefixumok, partikulák) vagy a névszóhoz (helyhatározóragok, névutók, prepozíciók), illetve állhatnak önmagukban is (határozósók).

Bemutattam azt a Leonard Talmy (1985, 2000a, 2000b, 2009) által bevezetett tipológiai modellt, amely a mozgás eseményszerkezetének strukturálódására és az ennek alapján felállított lexikalizációs mintázatokra vonatkozik. Az amerikai tudós azon jellegzetes módozatok tanulmányozása alapján, amelyekkel a különböző nyelvek egy mozgás szemantikai komponenseit nyelvspecifikusan leképezik, a nyelveket két csoportra osztotta: igei keretű (*verb-framed*) és szatellit keretű (*satellite-framed*) nyelvekre. Talmy felosztása szerint a magyar szatellit keretű, az olasz igei keretű. Láthattuk azonban, hogy ha a tipológia egyszerre kevés nyelvet összevető módszerét alkalmazzuk, és a nagyítólencse fókuszát megnöveljük, az egyes nyelvek strukturálódását pontosabban tudjuk követni, és ezáltal precízebb tipológiai osztályozást tudunk végezni. Ez történt az olasz esetében, ahol az igehez kötődő, a nyelvben újonnan kifejlődő helyhatározósói partikulák mint szatellit elemek elemzése után arra a következtetésre jutottunk, hogy a modern olasz nyelv Talmy tipológiai felosztását tekintve nem sorolható egyértelműen sem a *verb-framed*, sem a *satellite-framed* típusba, hanem valahol félúton található a kettő között. Ezáltal az elemzésünk tárgyát alkotó két nyelv közelebb került egymáshoz, ami azzal a nyelvpedagógiai szempontú előnnyel jár, hogy az olaszok saját anyanyelvük ige + partikula szerkezeteinek mintázata alapján és ennek kiterjesztése által könnyebben szembesülnek a magyar igekötőkkel mint szatellit elemekkel. Ez nem alábecsülendő eredmény, hisz köztudottan az igekötőrendszer használata a magyar egyik legnehezebben elsajátítható mechanizmusai közé tartozik. A kérdéskörre vonatkozóan a kétpólusú osztályozás elégtelenségére és árnyaltabb kezelésének szükségességére és lehetőségére a szakirodalomban is találunk utalásokat (l. többek között Slobin 2004; Talmy 2009; Beavers–Levin–Tham 2010).

A téri nyelv nem igei természetű elemeire vonatkozóan azt a legújabb nyelvészeti szakirodalomban teret nyitó felfogást tettem magamévá, amelyben a főnévi kifejezések szemantikai funkcióinak kódolása esetében egy közös adpozíciós P kategóriát²

² Az elnevezés a nemzetközi szakirodalomban használatos prepozíció és postpozíció terminusokból származik, amelyek az adpozíciók fejelejtű, illetve fejejtű szintaktikai helyzetére utalnak.

tételezünk fel, függetlenül attól, hogy ez a különböző nyelvekben, illetve egy nyelven belül is milyen morfológiai eszközökkel fejeződik ki (esetragokkal, névutókkal, prepozíciókkal vagy akár más (például igekötőszerű) partikulákkal, klitikumokkal stb.). E koncepció érvényesítésének jogosultságát illetően a magyarra vonatkozóan a szakirodalomban hivatkozott történeti és szintaktikai indítékok (Hegedűs V. 2014) mellé egy harmadik, gyakorlati hasznú motívumot is csatoltam.

A magyar mint idegen nyelv nyelvpedagógiai szempontjait figyelembe véve a P kategória beiktatása azzal az előnnyel jár, hogy a magyar helyviszonyító elemek strukturálódását nem mint az olasz nyelvi rendszerhez képest különleges formákat magába foglaló bonyolult hálózatot tárgyaljuk, hanem a diákok anyanyelvében is meglévő morfémaosztályok variációiként tudjuk ábrázolni. A két nyelv rendszerszemlélete így közös nevezőre hozható.

Az indoeurópai nyelvcsaládon belül (nem csak az olasz viszonylatában) a prefixumok, partikulák, prepozíciók és határozószók (az olasz P elemek) közös eredete mellett több nyelvtudós tette le a voksát (l. például Lehmann, Christian 1982/1995; Lehmann, Winfred P. 1974) arra a következtetésre jutva, hogy az adjunktum szerepű határozószók szintaktikai mobilitásuknak köszönhetően névszókhoz kötődve prepozíciókká, igehez csatlakozva pedig ige előtti helyzetben prefixummá, ige után partikulává váltak grammatikalizációs és/vagy újraelemzési folyamatok következtében. Az olaszban az ige szatellit elemeiként fellépő (prefixumok és) partikulák a határozószók és a prepozíciók közötti bizonytalan státuszú elemek. Nem mindig könnyű elkülöníteni az ige + helyhatározószói szerkezeteket (a továbbiakban IP-szerkezetek) a prepozíciós és határozószói szintagmáktól, ami arra enged következtetni, hogy a szóban forgó összetevők egy töről fakadnak.

Az olasz standard nyelvben most kibontakozóban lévő partikulák – ezeknek is különböző fejlődési fokozatai –, amelyek az immár majdnem teljesen elhomályosuló latin prefixumok helyébe léptek/lépnek, annyira új nyelvi jelenséget képviselnek, hogy a nyelvtanokban még nem is szerepelnek. Megfigyeltük, hogy az IP-szerkezetek terjedése egy általános, az analitikus igei konstrukciók térnyerésének tendenciájába (Antelmi 2002) illeszkedő folyamat, ahol a tipológiai és strukturális tényezők elsődlegesek az areálisakkal szemben.

Mind a magyarban, mind az olaszban egy olyan kontinuumot érdemes tehát posztulálnunk, amelynek egyik végletét a (hely)határozószók, a másikat a helyhatározóragok/prepozíciók alkotják, s köztük – egymással átfedésben is – elhelyezhetők a köztes stádiumban lévő nyelvi elemek (névutók, igekötők és partikulák) aszerint, hogy inkább határozószói vagy inkább tipikus helyhatározóragszerű/prepozíciói tulajdonságokat mutatnak fel. A grammatikalizációs folyamatban a kevésbé grammatikaitól a grammatikaibb jelentés felé történő elmozdulás is graduális.

A grammatikalizáció, amely elsődlegesen nyelvtörténeti értelmezésben (volt) használatos a szakirodalomban, szinkrón perspektívában egyfajta nyelvi megközelítést, tanulmányozási módot is jelenthet: a grammatika-elemzésben magyarázó tényezőként való alkalmazása feltétlenül gyümölcsöző lehet, ahogyan elemzésben mind a magyar, mind az olasz nyelvre vonatkozóan bebizonyosodott.

A vizsgálódás több pontján arra is rámutattam, hogy sok nyelvtani kérdésben a kutatók nem értenek egyet, illetve a nyelvre vonatkozó elméleti ismereteink olykor hiányosak. A különböző nyelvészeti iskolák, elméletek nem képesek az empirikus nyelvi jelenségek teljességét tudományos igényvel magyarázni. A jellemző az, hogy bizonyos nyelvi aspektusokat kiemelve ezekben elmélyednek, és ehhez gyakran igen komoly elméleti és technikai apparátus alkalmazása szükséges. Felmerül a kérdés: a magyar és az olasz mint idegen nyelv tanítása terén mennyi és milyen elméletet, tudományos indoklást érdemes igénybe venni, és hogyan? Erre a 4. fejezetben tértem ki.

4. A téri nyelv tanítására vonatkozó gyakorlati szempontú javaslatok a magyar mint idegen nyelv (olasz anyanyelvűeknek történő) és az olasz mint idegen nyelv (magyar anyanyelvűeknek történő) oktatásához

Ha a nyelvoktatást mint a nyelvnek és a nyelvészet eredményeinek pedagógiai céllal való alkalmazását tekintjük, e területen is elvárható a tartalmi, de főleg szemléletbeli, módszertani megújulás és az interdiszciplinaritás követelményeinek adaptálása. Az idegennyelv-oktatás fejlődése azonban sajnálatos módon általában nem követi közvetlenül a nyelvtudományi kutatások haladását. El kell ismernünk, hogy a funkcionalista szemlélet a gyakorlatban is egyre jobban terjed a tananyagokban (Hegedűs R. 2005, 2006) és az oktatás módszerében megmutatkozó kommunikativitás szempontjainak előtérbe kerülésével (Jónás 2001; Szűcs 1996), ugyanakkor a kognitív megközelítés alkalmazás szintű bevonása a tanórákon és az ismeretanyag

közvetítésében még várat magára, habár az igények megfogalmazódtak szellemiségének bekapcsolására (Szili 2006: 148, Jakab 2012: 69, Tolcsvai Nagy 2013a: 351–356).

A kognitív nyelvészet eredményeinek a nyelvpedagógiai gyakorlatba való átültetését indítványoztam, amit több elméleti megfontolás támogat. A kognitív grammatika nyelvhasználat alapú, fogalmi megalapozottságú elméleti keret, amely a természetes leírásra törekszik, és mivel a funkciók felől közelít a nyelv elemzéséhez, szorosabb kapcsolatba hozható a diákok gyakorlati tapasztalataival. Tolcsvai Nagy Gábor a következő nézet mellett érvel legújabb könyvében az anyanyelvi neveléssel kapcsolatban: „*A kognitív nyelvészet használati alapú, funkcionális elméleti kerete és módszertana érzékenyen kapcsolódik a nyelvpedagógiához*” (Tolcsvai Nagy 2013a: 352). Úgy gondolom, hogy ez a szándék kiterjeszhető az idegen nyelv oktatására is, és ennek megvalósításához szeretnék hozzájárulni munkámmal. A téri nyelv egy lehetséges tanítási modelljének kialakításához nyújtok adalékokat a holista kognitív nyelvészet elméleti keretének érvényesítésével, ami aztán elképzelésem szerint mintául szolgálhat a nyelv egyéb részrendszereinek tárgyalásához is.

Az ember – biológiai adottságainak megfelelően – a sok közös jellemző vonással rendelkező entitásokat általános érvényű, viszonylag egyszerű fogalomkörökként osztályozza (például minden embernek van téri koncepciója, s ezen belül minden ember elkülöníti a statikus elhelyezkedés és a mozgás képzetét). Amikor gondolatainkat nyelvi formába kell önteni, a gazdagabb, de strukturáltságában egyszerűbb mentális tartalmakat kell beleszorítani egy adott nyelv grammatikai strukturáltságában specifikusabb, bonyolultabb kategorizációs kereteibe (l. Dan Slobin *thinking for speaking* nyelvhasználat-irányultságú gondolkodás modelljét: Slobin 1991, 1996, 2003; Slobin–van der Velde 2005). Egy nyelv szerkezete által meghatározott kategorizáció a valóság egy bizonyos rendszerezésének figyelembevételével történik, tehát az agyban létrejövő mentális képek nyelvi érvényesítéskor választásra kényszerülünk: mi az, ami a teljes képből hiányozhat, mert az adott nyelvközösség számára marginális, és mi az, ami feltétlenül, esetleg nyomatékosan is megjelenik a nyelvben, ezzel visszahatva a beszélők világlátására (vö. 2.).

Ha elfogadjuk, hogy a nyelvi kategóriák, amelyeken keresztül hozzáférhetővé válik az emberi tudáson alapuló mentális tartalom, a tapasztalás különböző aspektusait állítják előtérbe, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy egy idegen nyelv elsajátításakor első feladatként a szavak és grammatikai szerkezetek megtanulásánál is fontosabb annak a tudatosítása, hogy egy adott nyelvben hogyan, azaz milyen kategóriák alapján osztódik

fel a világ. A *thinking for speaking* beszédet megelőző és előkészítő kognitív mechanizmusa a különböző nyelvekben egybeeshet, de kisebb vagy akár jelentős mértékben el is térhet. Ha az utóbbi eset áll fenn, a nyelvtanuló csak akkor lesz képes L2 megfelelő használatára, ha mindenekelőtt megérti a számára újfajta, anyanyelvétől (és más általa ismert nyelvekétől) elütő nyelvi kategorizációt, mert az új kategóriákhoz kell hozzárendelnie a megtanulandó nyelv különböző egységeit.

A legújabb kutatások – egyre egzaktabb módszerek alkalmazásával – összefüggést mutattak ki a nyelvek strukturálódásában megmutatkozó változatosság és a nyelvhasználók térértelmezése és viselkedése között (Levinson–Wilkins 2006). Eszerint az ember térértelmezése nem univerzális, mint ahogyan azt korábban gondolták, bár a térbeliség kifejezésének kétségtelenül vannak általánosítható vonatkozásai is, amelyeket azonban csak egy elvontabb, szemantikai konceptualizációs szinten értelmezhetünk.

Mivel a jelentésszerkezet nagymértékben nyelvspecifikus, a fogalmi tartalmat ki kell egészíteni a konceptualizáció módjára vonatkozó információval, amely meghatározó jelentőséggel bír, gyakran a fogalmi tartalomnál is fontosabb szerepet játszva. Ez az új fogantatású konceptualizációs szemantika lehetővé teszi a nyelvtan újraértelmezését is. A jelentés és a forma szimbolikus egységében megvalósuló konstrukciós sémáknak tekintendő nyelvtani szerkezetek képezik a nyelvreírás alapját (Langacker 2010).

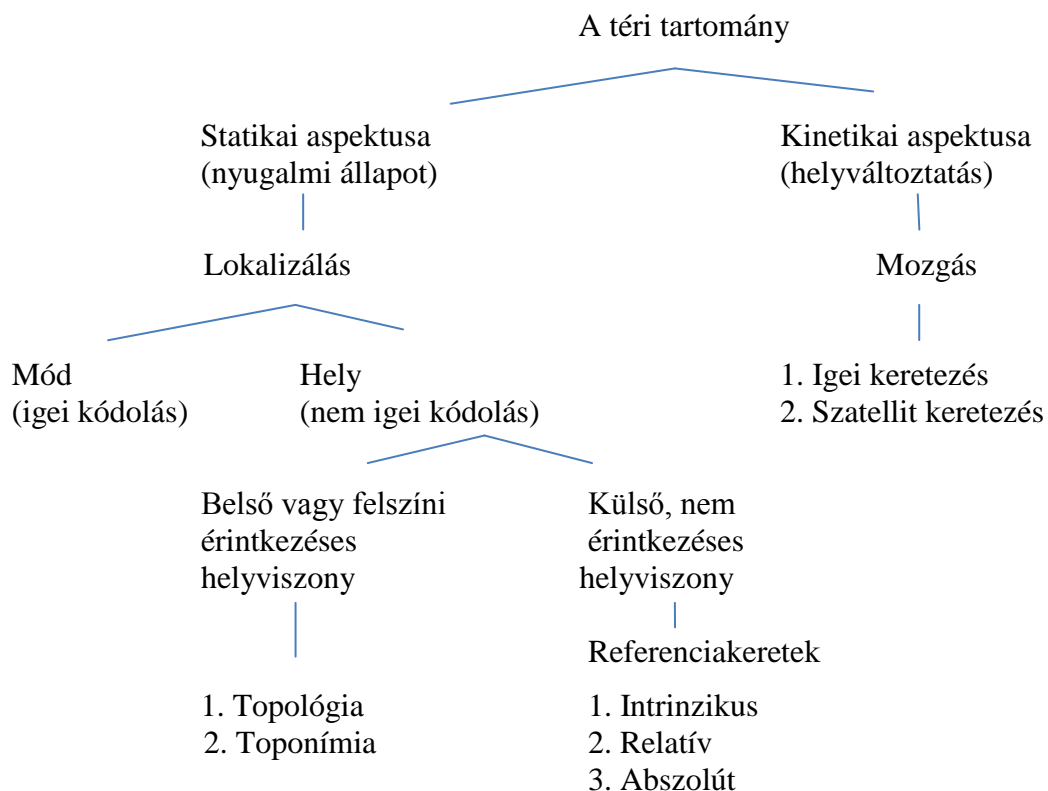
A rendszerezés folyamán a nyelvek eltérően viselkednek, aszerint, hogy mennyire részletekbe menően kategorizálnak, és hol húzzák meg a határokat, azaz meddig tekintenek két vagy több dolgot eléggé hasonlóknak ahhoz, hogy alakilag azonosakként kezeljék őket. Így aztán előfordulhat, hogy – ha a térviszonyok kifejezéséről van szó – olasz perspektívából a magyar elapróznak tűnik, magyar szempontból az olasz viszont elnagyoltnak.

A 4. fejezetben a 2.-ban vázolt elméleti háttér és a 3.-ban bemutatott elemzés alapján a két vizsgált téri nyelv összevetése nyomán néhány gyakorlati vonatkozású előrejelzést és módszertani javaslatot tettem a magyar mint idegen nyelv (olasz anyanyelvűeknek) és az olasz mint idegen nyelv (magyar anyanyelvűeknek történő) tanítása terén, amelyek a két szóban forgó nyelv mint idegen nyelv oktatásában használandó tankönyvek készítésére is ösztönző hatással lehetnek. A 3. fejezetben elvégzett alapvetően formális elemzés lehetővé tette, hogy egy dominánsan funkcionális

szempontú szemantikai tipológiai háttérű összevetést érvényesítsek anélkül, hogy megszakítanám a gondolatmenet logikáját a különböző nyelvi struktúrákra való *ad hoc* utalással és azok magyarázatával.

Ismeretes, hogy a nyelvek nem egységes szemantikai mezőként kezelik a teret, hanem több elkülönülő és többé-kevésbé részletekbe menően strukturált altartományra osztják azt (l. 1. ábra). Ennek megfelelően a térviszonyok kódolásának bemutatására az egyes téri altartományok látszanak a legmegfelelőbb kiindulópontnak. A különböző téri szegmensek persze átfedhetik egymást (például a referenciakeretek szerepet játszhatnak a statikus helymeghatározás ábrázolásában éppúgy, mint a helyváltoztatás érzékeltetésében), de mivel mindegyiknek saját belső szerveződése van, módszertanilag indokolt, hogy szétválasszuk és külön vizsgáljuk őket.

1. ábra. A téri tartomány konceptuális felosztása (Levinson–Wilkins 2006: 3 és Tolcsvai Nagy 1999 alapján saját kidolgozás)

A helyviszonyokat kódoló nyelvi szerveződés részrendszereinek taglalását célszerű azzal kezdeni, hogy az idegen nyelvet tanuló diákokat szembesítjük az 1. ábrával, és megfigyeltetjük, hogy az első szintű konceptuális elkülönülések minden nyelvben léteznek, így közös alapot képeznek a további egyre sajátosabban szerveződő részrendszerek számára. Minél lejjebb haladunk az 1. ábrán felvázolt, hierarchikusan

rendeződő rétegekben, a tér minél részletezőbb és jellegzetesebb aspektusait vesszük számba, egyre finomabb felbontásban, annál nagyobb az esélye, hogy két nyelv viszonylatában eltéréseket találunk.

A tér mint referencia-rendszer két fő fogalmi metszetét univerzálisan a nyugalmi állapot és a mozgás ellentéte képviseli. Az is általános érvényű jelenség nyelvközi viszonylatban, hogy a térbeli elhelyezkedés módbeli aspektusa az igei kódolódik, míg maga a helyjelölés nem igei természetű rámutató, azaz deiktikus vagy nem rámutató nyelvi egységekkel történik. Minden nyelv elkülöníti a közvetlen közeli, pontosabban a belső vagy felszíni érintkezési helyviszonyt a távolabbi, vagyis a külső, nem érintkezési elhelyezkedéstől. Konceptuálisan a magyar és az olasz (és a többi) nyelv konvergenciát mutat a térbeliség fő relációinak szerveződését illetően, illetve abban, hogy mind a statikus elhelyezkedés, mind a mozgás két térbeli tárgy viszonyként írható le (Lukács–Szamarasz 2014: 879).

Az alaki konstruálás szempontjából azonban a hasonlóságok mellett egyre lényegesebb eltéréseket találunk a specifikusabb felbontások felé haladva. A tárgyalandó jelenségek (tipológiai alapú) kontrasztív párhuzamba állítása nemcsak az elsajátítandó idegen nyelv működésének felfedezését befolyásolja előnyösen, hanem a diákok anyanyelvi öntudatosságára is kedvezően hat(hat).

5. Záró megjegyzések és kitekintés

A magyar és az olasz nyelvi rendszerek különböző típusokat képviselnek. Ez a körülmény jelentős nehézségeket okoz a két nyelv mint idegen nyelv elsajátításában, amelyek leküzdésére eddig kis számú egybevető nyelvészeti irodalom jött létre. Ennek a hiánynak a felismeréséből és megszüntetésére született meg a dolgozatom. „Kétarcú” összevetést végeztem, amellyel célom az volt, hogy elősegítsem mind a magyar mint idegen nyelv elsajátítását olasz anyanyelvűek számára, mind az olasz mint idegen nyelv tanulását/tanítását magyar anyanyelvűek számára. Továbbá, hogy a két szóban forgó nyelv mint idegen nyelv oktatásában alkalmazandó tananyagkészítést, tankönyvírást is inspiráljam.

A kontrasztív vizsgálat kognitív keretben végzett újragondolása szándékaim szerint előremutató szempontokkal gazdagította a nyelvreírás. Egy az idegen nyelvek elsajátításában alkalmazható új tanítási modell keretében mutattam meg a konceptuális szint bevonásával járó előnyöket. Ebben a szemléletben a két nyelv mintái

nyelvhasználati fókuszot kapnak, ahol nem elvont grammatikai elemekből és szerkezetekből indulunk ki, hogy azokhoz rendeljük néha mesterkéltnek tűnő mondatokat, hanem éppen ellenkezőleg, a nyelv kommunikatív funkciójának előtérbe helyezésével gondolataink, mondanivalónk kifejezésének szükségessége hangsúlyozódik.

A Közös Európai Referenciakeret (*CEFR; Common European Framework of Reference for Languages*, Council of Europe 2001), amely az idegennyelv-oktatásban és a nyelvi-kommunikatív kompetencia mérésében és értékelésében alapvetően mérvadó útmutató Európában, az interkulturális kommunikatív kompetenciát mint az idegennyelv-tanulás egyik legfontosabb célját jelöli meg. Ehhez a leíró nyelvtan tanítása önmagában nem lehet elégséges, hisz a sikeres célnyelvi megnyilatkozáshoz azon képesség kialakítására és fejlesztésére van szükség, amely lehetővé teszi, hogy valaki hatékonyan tudjon kommunikálni idegen nyelven a saját kultúrájától eltérő kultúrájú emberekkel (Lawrence 2010: 33, O'Dowd 2006: 86, Rózsavölgyi 2013a, 2013b).

A kultúraközi kommunikációban különösen fontos szerepe van az összehasonlító-elemző tanulásnak/tanításnak. Ahhoz, hogy a diákok megfelelően tudjanak alkalmazkodni egy új nyelvi környezethez, meg kell érteniük az anyanyelvük és a célnyelv közti konceptuális különbségeket, és össze kell tudniuk hasonlítani a nyelvi és a kulturális sémákat. A nyelvi reprezentációban a nyelvek között megnyilvánuló eltéréseknek kognitív hátterük van. A kategorizációs különbségek tudatosításán keresztül nemcsak szavakat és szerkezeteket tanítunk meg, hanem azt is, hogy ezek által az adott idegen nyelv beszélője hogyan osztja fel, hogyan képezi le a világot.

Úgy gondolom, hogy kiindulópontnak mindig az empirikus adatoknak kell szolgálniuk. Strukturálódásuk megértéséhez a nyelvészet feltétlenül segíthet, elsősorban ott, ahol egy bizonyos témakörben tudományos konszenzus van. E tekintetben fő feladatunk az, hogy a nyelv működésének mikéntjére, alapelveire próbáljunk rávilágítani, és ehhez az összefüggések megláttatásán és magyarázatán keresztül (is) vezet az út. A hagyományos nyelvtanok, nyelvtankönyvek erre a küldetésre azért nem alkalmasak, mert egymástól elszigetelve tárgyalják az egymással szorosan összefüggő, illetve a mondat/szöveg szintjén egymással nyilvánvaló összefüggésbe hozható/hozandó grammatikai jelenségeket.

Egy funkcionális–kognitív hátterű nyelvtan fejezeteit ezek értelmében olyan címeknek kellene alkotniuk, mint például „téri viszonyok”, „időviszonyok”, „társas kapcsolatok”, „a birtoklás” stb. A nyelv e fajta funkcionális felosztását pedig a nyelvi

formákban leképeződő mentális szerkezetek, a(z eltérő) konceptualizáció felől érdemes megközelíteni. A diákok számára a hagyományos nyelvtanok szerkezetközpontú tárgyalásánál kétségkívül természetesebb az a hozzáállás, amely gyakorlati tapasztalataik alapján megszülető közlési szándékaikhoz rendel megfelelő kifejezési formákat úgy, hogy figyelembe veszi és elfogadja a másságot a világ kategorikus rendszerezésében is.

Egy a magyar és az olasz mint idegen nyelv oktatásához használandó funkcionális–kognitív alapú nyelvtan „téri nyelv” című fejezetében az értekezésemben elemzett összes nyelvi formának szóba kellene kerülnie; esetleg nem ilyen részletességgel, de azt mindenképpen érzékeltetve, hogy a különböző nyelvi alakulatok hogyan kapcsolódnak egymáshoz egy téri reláció kódolásában. Hasznos lehet a diakróniában végbement főbb változási tendenciák bemutatása, hisz ezek megfigyel(tet)ése kifejezetten támogatja, megkönnyíti és magyarázza a lokalizáció leírásában részt vevő különböző nyelvi elemek összefüggéseinek, együttes használatának megértését, illetve annak felfedez(tet)ését, hogy a szinkroniában is továbbgyűrűz(het)nek ugyanazok a ciklikus folyamatok, amelyek a mai, szintén változásban lévő nyelvállapot kialakulásához vezettek.

Azt is megfigyelhettük, hogy a nyelvi jelenségek polarizálása soha nem kifizetődő, sokkal hasznosabb a realitásokhoz jobban igazodó átmeneti kategóriákkal és a prototípuselv alkalmazásával eljárni (vö. Kálmán 2006: 245).

A szemantikai tipológia hagyománya még nem alakult ki: disszertációm e fiatal stúdium további kidolgozásához, módszertani megalapozásához kívánt hozzájárulni. Az elemzés során több olyan újabb vizsgálatokat ösztönző és igénylő kérdés merült fel, amelyre az értekezés keretében nem tudtam kitérni vagy a jelenlegi szakirodalmi adatok alapján kielégítően válaszolni. A legfontosabbak a következők voltak, amelyek tanulmányozását további kutatási célként jelöltem meg:

- a térjelölést végző P elemek poliszém jelentéshálózatainak belső szerveződése az elvont értelmű használat felé való kitekintéssel;
- a téri relációk fő szegmensein túlmenő altartományok részletezőbb feltérképezése, különös tekintettel a topológiai domén nyelvspecifikus hatókörére és a periferikus, atipikus téri viszonyok topológiai részrendszerekhez való rendelésére, illetve a külső érintkezéssel helyviszonyok tartományára vonatkozóan a *kinn* levés (és azon belül főleg a *közelben* levés) résztartományának nyelvspecifikus belső szerveződésére;

- (tipológiai szempontból előnyös, nagyobb lélegzetű nemzetközi kutatási adatbázisokhoz kapcsolódó) empirikus adatgyűjtés és elemzés, amely lehetővé teszi a magyar és az olasz nyelv mintáinak anyanyelvi beszélőktől vett adataival való szembesülést rendszerezett, szemantikai tipológiai kutatás keretében;
- a téri viszonyok nyelvspecifikus kategorizálásának pontos behatárolása, ezek alapján szemantikai térképek készítése;
- végül, de nem utolsó sorban az oktatásban kipróbált funkcionális–kognitív módszer tanulságainak levonása, hogy ezek által is továbbléphessünk a nyelv mibenlétének kutatásában.

6. A tézisekben hivatkozott irodalom

- Abler, William L. 2013. Sapir, Harris and Chomsky in the Twentieth Century. *Cognitive Critique* vol. 7, 29–48. Available online at http://www.cogcrit.umn.edu/docs/abler_v7.shtml (Accessed on January 8, 2013)
- Anggoro, Florencia & Gentner Dedre 2003. Sex and seniority: The effects of linguistic categories on conceptual judgments and memory. *Proceedings of the Twenty-Fifth Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Boston, MA, pp. 6 Available on <http://groups.psych.northwestern.edu/gentner/papers/AnggoroGentner03.pdf> (Accessed on July 19, 2014)
- Antelmi, Donella 2002. Il verbo senza significato: possibilità di slittamento del contenutolessicale su elementi di tipo nominale. In *Rivista italiana di linguistica e di dialettologia* 4, 97–117
- Bach, Emmon – Harms, Robert T. (eds.) 1968/1978. *Gli universali nella teoria linguistica*. Traduzione e cura editoriale di Giorgio Raimondo Cardona. Torino, Boringhieri (*Universals in Linguistic Theory*. New York, Holt, Rinehart and Winston)
- Bañcerowski, Janusz 1999a. A világ nyelvi képe mint a szemantikai kutatások tárgya. *Magyar Nyelv* XCV. évf. 2., 188–195
- Bañcerowski, Janusz 1999b. A kognitív nyelvészet alapelvei, *Magyar Nyelvőr* 123/1., 78–87
- Bañcerowski, Janusz 2000a. A kategorizáció és a jelentés a kognitív nyelvelméletben. *Magyar Nyelv* 96, 35–47
- Bañcerowski, Janusz 2000b. A szavak kapcsolódási mechanizmusa a világ nyelvi képének tükrében. *Magyar Nyelvőr* 124/3. 349–352
- Bañcerowski, Janusz 2002a. A természetes nyelv fogalma a nyelvtudományi paradigmák tükrében. *Magyar Nyelvőr* 126/2. 133–142
- Bañcerowski, Janusz 2002b. Kategóriák, kategorizáció és a szavak mögött rejlő világ (világok). *Magyar Nyelv* XCVIII. évf. 2. 165–173
- Bañcerowski, Janusz 2002c. Néhány megjegyzés a nyelv kognitív felfogásához. *Magyar Nyelvőr* 126/ 4. 459–463
- Bañcerowski, Janusz 2004. A szemantikai kutatások a világ nyelvi képének tükrében. VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszus. Előadások.

- <http://www.nytud.hu/NMNyK/eloadas/index.html> (Utolsó hozzáférés: 2014. március 14.)
- Bañcerowski, Janusz 2006. A világ nyelvi, tudományos és kultúrképe mint a második valóság komponensei. *Magyar Nyelvőr* 130/ 2. 187–198
- Bañcerowski, Janusz 2008b. *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 86. Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Bañcerowski, Janusz 2009. A nyelvészeti strukturalizmus és kognitivizmus tézisei és alapelvei. *Magyar Nyelvőr* 133/3. 253–262
- Beavers, John – Levin, Beth – Tham, Shiao Wei 2010. The typology of motion expressions revisited. *Journal of Linguistics* Volume 46 Issue 2, 331–377
- Birnbaum, Henrik 1971/1976. Il componente semantico e le stratificazioni della struttura profonda. (1971. The Semantic Component and Stratified Deep Structure. In Birnbaum Henrik. *Problems of Typological and Genetic Linguistics Viewed in a Generative Framework*. Berlin, Boston, De Gruyter Mouton. *Janua linguarum, series minor* 106. 9-48) In Ramat Paolo (a cura di) 263–303
- Boroditsky, Lera 2001. Does language shape thought?: Mandarin and English speakers' conception of time. *Cognitive psychology* 43, 1–22
- Boroditsky, Lera 2003. Linguistic Relativity. In Nadel L. (ed.) *Encyclopedia of Cognitive Science*. London, Macmillan Press, 917–921. Available online at <http://www-psych.stanford.edu/~lera/papers/linguistic-relativity.pdf> Accessed on May 11, 2014
- Boroditsky, Lera 2011. How Language Shapes Thought. The languages we speak affect our perceptions of the world. *Scientific American*, February 2011, 63–65. Available online at <http://www.scientificamerican.com/article/how-language-shapes-thought/> (Accessed on March 15, 2014)
- Boroditsky, Lera – Gaby, Alice 2010. Remembrances of Times East: Absolute Spatial Representations of Time in an Australian Aboriginal Community. *Psychological Science* 21/ 11, 1635–1639
- Boroditsky, Lera – Schmidt, Lauren A. – Phillips, Webb 2003. Sex, syntax and semantics. In Gentner, Dedre – Goldin-Meadow, Susan (eds.) 61–78
- Bowerman, Melissa – Choi, Soonja 2003. Space under Construction: Language-specific Spatial Categorization in First Language Acquisition. In Gentner, Dedre and Susan Goldin-Meadow (eds.), 387–427
- Bowerman, Melissa – Levinson, Stephen (eds.). 2001. *Language acquisition and conceptual development*. Cambridge, Cambridge University Press
- CEFR: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* 2001. Council of Europe http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elp-reg/cefr_EN.asp. Magyar változat: KER: *Közös Európai (Nyelvi) Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés* 2002. Európa Tanács http://www.nyak.hu/nyat/doc/ker_2002.asp
- Chomsky, Noam 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA, MIT Press
- Chomsky, Noam 1980. *Rules and Representations*. Oxford, Blackwell
- Chomsky, Noam 1985. *Generatív grammatika (Beszélgetések Mitsou Ronat-val)*. Budapest, Európa Könyvkiadó
- Chomsky, Noam 2002. *On Nature and Language*. Edited by Adriana Belletti and Luigi Rizzi. New York, Cambridge University Press
- Chomsky, Noam 2007. Biolinguistic Explorations: Design, Development, Evolution. *International Journal of Philosophical Studies*, Volume 15, Issue 1, 1–21

- Cinque, Guglielmo 2012. Cognition, Typological Generalizations and Universal Grammar. Available online at <http://ling.auf.net/lingbuzz/001658> (Accessed on January 12, 2014)
- Comrie, Bernard 1981/1983. *Universali del linguaggio e tipologia linguistica. Sintassi e morfologia* (a cura di Ramat, Paolo). Bologna, il Mulino (*Language Universals and Linguistic Typology. Syntax and Morphology*. Oxford, Basil Blackwell Publisher)
- Croft, William 1999. Some Contributions of Typology to Cognitive Linguistics, and Vice Versa. In Janssen, Theo and Redeker, Gisela (eds.) *Foundations and Scope of Cognitive Linguistics*, 61-93. Berlin, Mouton de Gruyter
- Croft, William 2003. *Typology and Universals. Second edition*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge, Cambridge University Press
- Croft, William 2008. Typology and Universals. In Aronoff, Mark and Rees-Miller, Janie (eds.) *The Blackwell Handbook of Linguistics*, 2nd edition. Oxford, Basil Blackwell. Draft available online at <http://www.unm.edu/~wcroft/Papers/Typology-Blackwell2ed.pdf> (Accessed on May 7, 2014)
- Croft, William 2010. Relativity, linguistic variation and language universals. *CogniTextes* [En ligne], Volume 4, mis en ligne le 17 mars 2010, Consulté le 11 janvier 2014. URL : <http://cognitextes.revues.org/303>
- Croft, William 2012. Grammar: functional approaches. To appear in Wright James D. (ed.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 2nd ed. Oxford, Elsevier. Final draft available at <http://www.unm.edu/~wcroft/Papers/Functionalism-IESBS2ed.pdf> (Accessed on May 7, 2014)
- Croft, William – Poole, Keith T. 2008a. Inferring universals from grammatical variation: Multidimensional scaling for typological analysis. *Theoretical Linguistics* 34–1, 1–37
- Croft, William – Poole, Keith T. 2008b. Multidimensional scaling and other techniques for uncovering universals. *Theoretical Linguistics* 34–1, 75–84 DOI 10.1515/THLI.2008.007 Download date: 7/31/14 12:02 PM
- Cubelli, Roberto – Paolieri, Daniela – Lotto, Lorella and Job, Remo 2011. The effect of grammatical gender on object categorization. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 37(2), 449–460. doi: [10.1037/a0021965](https://doi.org/10.1037/a0021965)
- Dér Csilla Ilona 2005. *Grammatikalizációs folyamatok a magyar nyelvben– elméleti kérdések és esettanulmányok*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem
- Dezső László 1975. A magyar nyelv típusa. *Magyar Nyelv* LXXI. 3., 268–274
- Dezső László 1976. Problemi di tipologia sintattica. In Ramat Paolo 239–263
- Dezső László 1982. *Studies in Syntactic Typology and Contrastive Grammar*. Budapest, Akadémiai kiadó
- Dezső László 1984. A tipológiai karakterológiáról. *Általános nyelvészeti tanulmányok* XV., 7–12
- Dezső László 1986. *Универсальная грамматика и школа Холодовича*. A szerző által rendelkezésemre bocsátott kézirat
- Dezső László 2004. *A magyar nyelv tipológiai jellemzése*. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó
- Dezső László – Nemser William 1972. Nyelvtipológia és kontrasztív nyelvészet. In Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.) *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest, Tankönyvkiadó, 13–44
- É. Kiss Katalin 2008. A 80 éves Noam Chomsky és a chomskyánus nyelvészeti forradalom. *Magyar Nyelv* 105/1., 1–9

- É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila (szerk.) 2011. *Nyelvelmélet és diakronia*. Piliscsaba, PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék
- Evans, Nicholas – Levinson, Stephen C. 2009. The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences* 32, 429–492
- Everett, Daniel L. 2005. Cultural Constraints on Grammar and Cognition in Pirahã. Another Look at the Design Features of Human Language. *Current Anthropology* 46/4, 621–646
- Everett, Daniel L. 2012. *Language: The Cultural Tool*. New York, Pantheon Books
- Everett, Daniel L. 2013. The Role of Culture in the Emergence of Language. To appear in William O'Grady and Brian MacWhinney (eds.) *The Handbook of Language Emergence*. Wiley-Blackwell, pp. 25. Available online at <http://ling.auf.net/lingbuzz/001941> (Accessed on January 12, 2014)
- Farkas Mária 1986. *A hely- és időhatározós szó szerkezetek kontrasztív vizsgálata a magyar és az olasz nyelvben*. Kandidátusi értekezés, kézirat
- Fehér Krisztina 2013. Innátizmus? – egy pszicholingvisztikai kérdés és a szociolingvisztika elmélete-módszertana. In Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.) *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában* (Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia – Szeged, 2012. augusztus 30. – szeptember 1. – előadásaiból). Budapest, Gondolat Kiadó, 137–162
- Gentner, Dedre – Goldin-Meadow, Susan (eds.) 2003. *Language in Mind: Advances in the Investigation of Language and Thought*. Cambridge, MA: MIT Press
- Gibbs, Raymond W. 1995. What's cognitive about cognitive linguistics? In Casad Eugene H. (ed.) 27–55
- Grandi, Nicola 2008. *Fondamenti di tipologia linguistica*. Roma, Carocci
- Gumpers, John J. – Levinson, Stephen C. (eds.) 1996. *Rethinking Linguistic Relativity*. Cambridge, Cambridge University Press
- Haspelmath, Martin 1997. *From space to time: Temporal adverbials in the world's languages*. Munich, LINCOM EUROPA
- Havas Ferenc 2011a. *A prenominitivitás elmélete és alkalmazása az uráli nyelvekre*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest. Letölthető a következő címen: http://real-d.mtak.hu/408/4/dc_111_10_doktori_mu.pdf (Utolsó hozzáférés: 2014. május 6.)
- Havas Ferenc 2011b. *A prenominitivitás elmélete és alkalmazása az uráli nyelvekre*. Akadémiai doktori értekezés tézisei. Budapest. Letölthető a következő címen: http://real-d.mtak.hu/408/1/dc_111_10_tezisek.pdf (Utolsó hozzáférés: 2014. május 6.)
- Havas Ferenc – Horváth Katalin – Kugler Nóra – Vladár Zsuzsa 2014. *Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére*. Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Hegedűs Rita 2005. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Hegedűs Rita 2006. A magyar nyelv funkcionális megközelítéséből. In Hegedűs Rita – Nádor Orsolya (szerk.) 112–125
- Hegedűs Rita – Nádor Orsolya (szerk.) 2006. *Magyar nyelvmester. A magyar mint idegen nyelvi és hungarológiai alapismeretek. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 59. Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Hegedűs Veronika 2014. A névutós kifejezések grammatikalizációja és belső szerkezeti változásai. In É. Kiss Katalin (szerk.) 154–177
- Holló Dorottya 2008. *Értsünk szót! Kultúra, nyelvhasználat, nyelvtanítás*. Budapest, Akadémiai Kiadó

- Horváth Laura 2011. Aspektusjelölés kései ómagyar és középmagyar kori szövegekben. É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila (szerk.) 205–223
- Iggesen, Oliver A. 2013. Number of Cases. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Available online at <http://wals.info/chapter/49> (Accessed on December 4, 2013)
- Jackendoff, Ray 1983. *Semantics and Cognition*, Cambridge, MIT Press
- Jackendoff, Ray 1987. *Consciousness and the Computational Mind*, Cambridge, MIT Press
- Jackendoff, Ray 1992. *Languages of the Mind: Essays on Mental Representation*, Cambridge, MIT Press
- Jakab Erika 2012. A kognitív aspektus a magyar mint idegen nyelv oktatásában. A nyelvi relativizmusból fakadó kognitív nehézségek bemutatása egy magyar–német kísérleten keresztül. *Hungarológiai Évkönyv* 13. évf. 1. sz. 69–90
- Janda, Laura A. 2010. Cognitive Linguistics in the Year 2010. *International Journal of Cognitive Linguistics*, Volume 1, Issue 1, 1–31
- Jónás Frigyes 2001. Sarkalatos pontok a magyar mint idegen nyelv oktatási érendszerében. *Hungarológiai Évkönyv* 2. évf. 1. sz. 105–128
- Kálmán László 2006. Miért nem vonzanak a régensek? In Kálmán László (szerk.) 229–247
- Kálmán László (szerk.) 2006. *KB 120 A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó
- Kertész András 2000a. A kognitív nyelvészet lehetőségei és korlátai. *Magyar Nyelv* XCVI/4. 402–417
- Kövecses Zoltán 2005a. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest, Typotex
- Kövecses, Zoltán. 2005b. Túl a fogalmi metaforákon. *Áltános nyelvészeti tanulmányok* 21, 71–88
- Kövecses Zoltán 2009. Versengő metaforaelméletek? *Magyar Nyelv* 105/3., 271–281
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Ladányi Mária – Tolcsvai Nagy Gábor 2008. *Funkcionális nyelvészet*. In Tolcsvai Nagy Gábor – Ladányi Mária (szerk.) 17–58
- Lakoff, George – Johnson Marc 1980. *Metaphors we live by*. Chicago, Chicago University Press
- Landau, Barbara 1996. Multiple geometric representation of objects in languages and language learners. In Bloom, Paul – Peterson, Mary A. – Nadel, Lynn – Garrett, Merrill F. (eds.) *Language and Space (Language, Speech and Communication)*, Cambridge, MIT Press
- Langacker, Ronald Wayne 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Cognitive Linguistics Research 42. Berlin, Mouton de Gruyter
- Langacker, Ronald Wayne 2010. Conceptualization, Symbolization, and Grammar. *International Journal of Cognitive Linguistics*. Vol. 1, N. 1, 31–63
- Lawrence, Geoffrey Philip John 2010. *Learning About Otherness: a Comparative Analysis of Culture Teaching and Its Impact in International Language Teacher Preparation*. Doctoral thesis. University of Toronto. Available online at https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/24805/6/Lawrence_Geoffrey_PJ_201006_PhD_thesis.pdf (Accessed on January 12, 2014)

- Lehmann, Christian 1982/1995. *Thoughts on Grammaticalization*, LINCOS Studies in Theoretical Linguistics 01. München–Newcastle, LINCOS EUROPA
- Lehmann, Winfred P. 1974. *Proto-Indo-European Syntax*. Austin and London, University of Texas Press
- Levinson, Stephen C. – Kita, Sotaro – Hauna, Daniel B.M. – Rasch, Björn H. 2002. Returning the tables: language affects spatial reasoning. *Cognition* 84/2, 155–188. doi:10.1016/S0010-0277(02)00045-8
- Levinson, Stephen C. – Meira, Sérgio and the Language and Cognition Group Max Planck Institute for Psycholinguistics. 2003. Natural concepts in the spatial topological domain – adpositional meanings in crosslinguistic perspective: an exercise in semantic typology. *Language* 79/3., 485–516. Available online at http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:58578:2/component/escidoc:58579/Levinson_2003_natural.pdf (Accessed on January 12, 2014)
- Levinson, Stephen C. – Wilkins, David P. (eds.) 2006. *Grammars of Space. Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge, Cambridge University Press
- Lucy, John A. 1996. The scope of linguistic relativity: an analysis and review of empirical research. In Gumpers, John J. – Levinson, Stephen C. (eds.) 37–70
- Lucy, John A. 1997. Linguistic Relativity. *Annual Review of Anthropology*. 26, 291–312
- Lucy, John A. 2000. *Introductory comments*. In Niemeier Susanne – Dirven René (eds.) ix–xxi
- Lukács Ágnes – Szamarasz Vera Zoé 2014. Téri nyelv. In Pléh, Csaba – Lukács, Ágnes (szerk.) 2. kötet, 877–917
- Lyons, John 1977. *Semantics 2*, Cambridge, Cambridge University Press
- Máté Jakab 1998. *A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Miller, George A. 2003. *The cognitive revolution: a historical perspective*. *TRENDS in Cognitive Sciences* 7. 141–144
- Nishizawa-Kothencz Gabriella Szilvia 2014. Rendelkeznek-e a toldalékok jelentéssel? In Havas Ferenc – Horváth Katalin – Kugler Nóra – Vladár Zsuzsa (szerk.) 47–55
- O’Dowd, Robert 2006. The Use of Videoconferencing and E-mail as Mediators of Intercultural Student Ethnography. In: Belz, Julie A. – Thorne, Steven L. (eds.) *Internet-Mediated Intercultural Foreign Language Education*. Boston, Thomson & Heinle, 86–121
- Ramat, Paolo (a cura di) 1976. *La tipologia linguistica*. Bologna, il Mulino
- Ramat, Paolo 1984. *Linguistica tipologica*. Bologna, il Mulino
- Regier, Terry and Kay, Paul 2009. Language, thought, and color: Whorf was half right. *Trends in Cognitive Sciences* 13/10, 439–46
- Renzi, Lorenzo 1976. Storia e obiettivi della tipologia linguistica. (Histoire et objectifs de la typologie linguistique. In Parret Herman (ed.) *History of Linguistic Thought and Contemporary Linguistics*. Berlin – New York, Walter de Gruyter Verlag, 633–637) In Ramat, Paolo (a cura di) 47–79
- Rózsavölgyi Edit 2013a. A Web 2.0 kihívása az idegennyelv-oktatásban a nyelvhasználói készségek fejlesztése terén (The challenges offered by Web 2.0 tools in the improvement of L2 students’ communication skills). *Hungarológiai Évkönyv* 14., 77–88. (http://epa.oszk.hu/02200/02287/00014/pdf/EPA02287_hungarologiai_evkonyv_2_013_14.pdf)
- Rózsavölgyi Edit 2013b. A nyelvi és az interkulturális kompetencia fejlesztése az eTandem keretein belül. In Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva (szerk.)

- MANYE XXIII. *Nyelv – társadalom – kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I-II.* Budapest, MANYE – Tinta Könyvkiadó, II./383–388
- Sera, Maria D – Berge, Christian A.H. & del Castillo Pintado, Javier 1994. Grammatical and conceptual forces in the attribution of gender by English and Spanish speakers. *Cognitive Development* 9/3, 261–292
- Shibatani, Masayoshi – Bynon, Theodora (eds.) 1995. *Approaches to Language Typology*, Oxford, Calendon Press
- Skalička, Vladimír 1967/1976. Tipologia linguistica e sviluppo linguistico. (Sprachtypologie und Sprachentwicklung. Janua linguarum, series maior XXXIII. Vol. III. The Hague, Mouton, 1827–1831) In Ramat Paolo 109–115
- Slobin, Dan Isaac 1991. Learning to Think for Speaking: Native Language, Cognition, and Rhetorical Style. *Pragmatics* Vol. 1, N. 1, 7–25
- Slobin, Dan Isaac 1996. From “thought and language” to “thinking for speaking”. In Gumpers, John J. – Levinson, Stephen C. (eds.) 70–97
- Slobin, Dan Isaac 2003. Language and thought online: Cognitive consequences of linguistic relativity. In Gentner, Dedre – Goldin-Meadow, Susan (eds.) 157–191
- Slobin, Dan Isaac 2004. The many ways to search for a frog: Linguistic typology and the expression of motion events. In Strömquist, Sven & Verhoeven, Ludo (eds.) 219–257
- Slobin, Dan Isaac – van der Velde, Geert 2005. Thinking for speaking. In *Qualia* 2, jaargang 2. 13–17
- Song, Jae Jung 2001. *Linguistic Typology: Morphology and Syntax*, Harlow, Pearson Education Limited
- Strömquist, Sven & Verhoeven, Ludo (eds.) 2004. *Relating Events in Narrative. Vol 2. Typological and contextual perspectives*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Surányi Balázs 2009. Problémaeltolódások a generatív nyelvészetben: mi minimális a minimalizmusban? *Nyelvtudományi Közlemények* 106. 258–265 Elérhető a következő címen: <http://www.nytud.hu/nyk/106/258%20Suranyi.pdf> (Utolsó hozzáférés: 2014. IV. 3.)
- Szathmári István 2001. Kognitív nyelvészet. In: *A Dunánál : magyarok a 20. században (1918-2000) CD-ROM.* Budapest: Enciklopédia Humana Egyesület. Online: <http://mek.niif.hu/01900/01906/html/index428.html> (Utolsó hozzáférés: 2014. VI. 18.)
- Szelid Veronika Petra 2007. *Szerelem és erkölcs a moldvai déli csángó nyelvhasználatban. Kognitív szemantikai elemzés.* Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
- Szilágyi N. Sándor 1996. *Hogyan teremtsünk világot. Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára.* Kolozsvár, Erdélyi Tankönyvtanács
- Szili Katalin 2006. A magyar mint idegen nyelv tanítása az ezredfordulón (Feladatok, kihívások és válaszok). In Hegedűs Rita – Nádor Orsolya (szerk.) 145–160
- Szűcs Tibor 1996. A magyar mint idegen nyelv grammatikája – kommunikatív keretben. In Székely Gábor – Cs. Jónás Erzsébet (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás a Kárpát-medencében. VI. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia 1996. április 2-4. Nyíregyháza*, 1. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 136–141
- Szűcs Tibor 2009. A kontrasztív nyelvészet és a fordításkritika viszonyáról. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* LIII./1., 61–70
- Talmy, Leonard 1985. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. In Shopen, Timothy (ed.) *Language Typology and Syntactic Description, vol. 3:*

- Grammatical Categories and the Lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press, 57–149
- Talmy, Leonard 2000a. Fictive motion in language and “ception.” In Talmy 2000. Vol. I. 99–178
- Talmy, Leonard 2000b. *Toward a cognitive semantics. Volume 1: Concept structuring systems. Volume 2: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, The MIT Press
- Talmy, Leonard 2009. Main verb properties and equipollent framing. In Guo, Jian-Sheng, et al. (eds.) *Crosslinguistic Approaches to the Psychology of Language: Research in the Tradition of Dan Isaac Slobin*. New York, Psychology Press, 389–402
- Tolcsvai Nagy Gábor 1999. Térjelölés a magyar nyelvben. *Magyar Nyelv* XCV/2., 154–165
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013a. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest, Osiris
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013b. Az igekező + ige szerkezet szemantikája. *Nyelvtudományi Közlemények* 109. 187–226
- Tolcsvai Nagy Gábor – Ladányi Mária (szerk.) 2008. Tanulmányok a funkcionális nyelvészet köréből. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXII*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Tomasello, Michael 2003. *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA, Harvard University Press
- Tversky, Barbara – Clark Herbert H. 1993. Prepositions are not places. *Behavioral and Brain Sciences* 16, 252–253
- Vajda József 1972. A kontrasztív elemzés szerepe a nyelvészeti kutatásokban. In *Létünk* II. évf. 3–4. sz. Letölthető: http://adattar.vmmi.org/cikkek/1369/08_vajda_a_kontrasztiv1972.pdf Utolsó hozzáférés: 2014. VI. 18.
- Winawer, Jonathan – Witthoft, Nathan – Frank, Michael C. – Wu, Lisa – Wade, Alex R. and Boroditsky, Lera 2007. Russian blues reveal effects of language on color discrimination. *PNAS* vol. 104, no. 19, 7780–7785 Available online at www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0701644104 (Accessed on May 8, 2014)

7. Az értekezés témakörében megjelent publikációk

- Rózsavölgyi Edit 1986. *L'uso del pronome nell'espressione dell'oggetto definito in russo, italiano e ungherese*. Bölcsészdoktori disszertáció, kézirat. Università degli Studi di Verona, 413 p.
- Rózsavölgyi Edit 1988. Considerazioni tipologiche sull'espressione pronominale dell'oggetto. In *Problemi di morfosintassi delle lingue slave* (Atti del I° Seminario di Studi tenuto a Bagni di Lucca, 25 e 26 marzo 1988) Bologna, Pitagora editrice, 67–87
- Rózsavölgyi Edit 1989. Distribuzione dei pronomi anaforici nell'espressione dell'oggetto definito. *Quaderni Patavini di Linguistica. Monografie* 6. 307–318
- Rózsavölgyi Edit – Benucci, Franco 1994. La personalità degli impersonali. In *Giano Pannonio. Annali italo-ungheresi di cultura* 5 (Atti del IV° Convegno italo-ungherese, Budapest, 28-30 ottobre 1992). Budapest, Università Eötvös Lóránd di Budapest, 123–177

- Rózsavölgyi Edit 1997. Megjegyzések a passzív szerkezetről a nyelvi izomorfia szempontjából. In Mihalovics Árpád – Máté Éva (szerk.) *Könyv Dezső Lászlónak*. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 213–227
- Rózsavölgyi Edit 1998. Az anyanyelv szerepe az idegen nyelv elsajátításában. *Hungarologische Beiträge 11*, Jyväskylä, Universitat Jyväskylä, 183–195
- Rózsavölgyi Edit 1999. Adalékok a zéró alany paraméter mőködéséhez. *Hungarologische Beiträge 12.*, Jyväskylä, Universitat Jyväskylä, 135–157
- Rózsavölgyi Edit 2003. Aspetti contrastivi tra italiano e ungherese: il valore culturale della diversità linguistica. In Marcato Gianna (a cura di) *Italiano. Strana lingua?* (Atti del convegno di Sappada/Plodn (Belluno), 3-7 luglio 2002) Padova, Unipress, 387–393
- Rózsavölgyi Edit 2006. Riflessioni sulla classificazione dei suffissi nominali in ungherese. Indagine morfologica. *Padua Working Papers* N. uno, Scaricabile al seguente indirizzo: <http://www.maldura.unipd.it/ddlcs/>
- Rózsavölgyi Edit 2008. A névmási tárgy az olaszban és a magyarban. Összehasonlító tipológiai elemzés (Pronominal object in Italian and Hungarian. Comparative typological analysis), *Nyelvtudományi Közlemények 105.*, 193–218
- Rózsavölgyi Edit 2009. Helymeghatározás az olaszban. *Módszertani Közlemények XLIX. 4.*, 148–155
- Rózsavölgyi Edit 2010. Helymeghatározás az olaszban és a magyarban. In Zimányi Árpád (szerk.), *A tudomány nyelve – A nyelv tudománya. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* (Székesfehérvár – Eger, MANYE – Eszterházy Károly Főiskola, II. Vol. CD, 701–707
- Rózsavölgyi, Edit – Guglielmi, Lorenzo 2011. Peer Correction and Learner’s Self Perception of Motivation and Autonomy in an Italian-Hungarian eTandem. In Rață, Georgeta (ed.) *Academic Days of Timișoara: Language Education Today.* Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 450–465
- Rózsavölgyi Edit 2013a. A Web 2.0 kihívása az idegennyelv-oktatásban a nyelvhasználói készségek fejlesztése terén (The challenges offered by Web 2.0 tools in the improvement of L2 students’ communication skills). *Hungarológiai Évkönyv* 14., 77–88. (http://epa.oszk.hu/02200/02287/00014/pdf/EPA02287_hungarologiai_evkonyv_2_013_14.pdf)
- Rózsavölgyi Edit 2013b. A nyelvi és az interkulturális kompetencia fejlesztése az eTandem keretein belül. In Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva (szerk.) *MANYE XXIII. Nyelv – társadalom – kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I-II.* Budapest, MANYE – Tinta Könyvkiadó, II./383–388
- Rózsavölgyi Edit 2014. Motivare gli studenti in ambiente Web 2.0. In Cervini, Cristiana – Valdiviezo V., Anabel C. (a cura di) *Dispositivi formativi e modalità ibride per l’apprendimento linguistico.* Bologna, CLUEB, Collana Contesti Linguistici, pp. 16 <http://clueb.it/libreria/contesti-linguistici/dispositivi-formativi-e-modalita-ibride-per-lapprendimento-linguistico/>

Megjelenés alatt:

- Rózsavölgyi Edit La codifica linguistica delle relazioni spaziali in ungherese. In Busà, Maria Grazia – Gesuato, Sara (a cura di) *Studi in onore di Alberto Mioni.* Padova, CLEUP, 16 p.

